

Νέα στοιχεία για την ιστορική και πολιτισμική εξέλιξη της Ιθάκης

/ [Παιδεία και Πολιτισμός](#)

Νέα σημαντικά στοιχεία για την ιστορική και πολιτισμική εξέλιξη της Ιθάκης έχουν προκύψει από το νέο ερευνητικό πρόγραμμα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στην μείζονα αρχαιολογική θέση στον Άγιο Αθανάσιο-Σχολή Ομήρου, στο βόρειο τμήμα της νήσου. Το πρόγραμμα εξελίσσεται από το 2018 και περιλαμβάνει την διαχείριση, περαιτέρω τεκμηρίωση και προβολή των ευρημάτων από την συστηματική ανασκαφή (1994-2011), υπό την αιγμένη της Αν. Καθηγήτριας Λίτσα Κοντορλή-Παπαδοπούλου και τον Ομότιμο Καθηγητή Αθανάσιο Παπαδόπουλο. Υπεύθυνος του νέου προγράμματος είναι ο

Ομότ. Καθηγητής Γιάννος Γ. Λώλος, ενώ κύρια συμβολή στις ερευνητικές εργασίες έχει η Χριστίνα Μαραμπέα, Δρ. Αρχαιολογίας του Πανεπ. Ιωαννίνων.

Η θέση, γνωστή ως Σχολή Ομήρου από τις αρχές του 19ου αιώνα, έχει ως πυρήνα μεγάλο βραχώδη σχηματισμό, στις ανατολικές υπώρειες της Εξωγής, σε περιοχή με πηγές νερού. Οι ανεσκαμμένες αρχαιότητες βρίσκονται σε δύο άνδηρα, τα οποία συνδέονται με δύο λαξευτά κλιμακοστάσια, και σε αρκετά σημεία χαμηλότερα. Στο Άνω Άνδηρο δεσπόζει το υπόλειμμα Ελληνιστικού πύργου (του 3ου αι. π.Χ.), ενώ το μεγαλύτερο μέρος του Κάτω Ανδέρου καταλαμβάνει μεγάλο ορθογώνιο κτήριο.

Οι αρχαιότερες μαρτυρίες ανθρώπινης δραστηριότητας στην θέση χρονολογούνται, τώρα, στην Τελική Νεολιθική φάση (ύστερη 5η/4η χιλιετία π.Χ.). Περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, αρκετές δεκάδες πυριτολιθικών τέχνεργων καθώς και μερικές εκατοντάδες θραυσμάτων αγγείων. Όσον αφορά στις μαρτυρίες από την Εποχή του Χαλκού, έχουν εντοπισθεί, μέχρι στιγμής, μερικές δεκάδες θραυσμάτων προερχόμενων από 30 περίπου διαφορετικά αγγεία του ύστερου 14ου και του 13ου αι. π.Χ.

Μείζον ενδιαφέρον παρουσιάζει η ακέραιη υπόγεια κρήνη/δεξαμενή στο χώρο, με εκφορικά ογκολιθικά τοιχώματα, από τις ελάχιστες γνωστές του είδους. Με βάση το σχήμα, τα δομικά χαρακτηριστικά της και την εύρεση Υστερομυκηναϊκών θραυσμάτων κυλίκων στο εσωτερικό της, η χρονολόγησή της στην Μυκηναϊκή ανακτορική φάση φαίνεται εξαιρετικά πιθανή, όπως είχαν υποστηρίξει και οι προηγούμενοι ερευνητές.

Η Μυκηναϊκή εγκατάσταση στην Σχολή Ομήρου λειτούργησε πιθανότατα για την εποπτεία των λιμένων και των γαιών και για την προστασία-διαχείριση των πλούσιων υδάτινων πόρων της περιοχής και μπορεί να ενταχθεί σε ένα πλέγμα 7-8 Μυκηναϊκών θέσεων στην εύφορη και ευλίμενη Β.Δ. Ιθάκη. Το πλέγμα αυτό φαίνεται να ορίζει αδρά την μείζονα περιοχή του αστικού (κατά παράδοση Οδυσσειακού) κέντρου της νήσου στην διάρκεια της Μυκηναϊκής ανακτορικής περιόδου (14ο-13ο αι. π.Χ.).

Όσον αφορά στους ιστορικούς χρόνους, ο μέγιστος όγκος του κεραμεικού υλικού ανάγεται στην Ελληνιστική και πρώιμη Ρωμαϊκή περίοδο (έως και τον 1ο/2ο αι. μ.Χ.). Στο σύνολο των οστράκων μεγάλων σκευών, αναγνωρίζονται μέχρι τώρα και 8 θραύσματα περιρραντηρίων που συνηθίζονται σε ιερά.

Πέρα από ένα πλήθος μικροαντικειμένων, στις ομάδες των ευρημάτων

συγκαταλέγονται: Σύνολο 34, μέχρι στιγμής, θραυσμάτων πήλινων αφιερωμάτων, μερικές δεκάδες πήλινων αγνύθων, μικρός θησαυρός χρυσών κοσμημάτων και άλλα, κυρίως χάλκινα, κοσμήματα και αντικείμενα. 100 και πλέον νομίσματα διαφόρων πόλεων (3ου αι. π.Χ. έως 2ου αι. μ.Χ.), αποκαλύπτουν ροή επισκεπτών στον χώρο.

Από την συνεχιζόμενη εργασία διαλογής και καθαρισμού (κατά περίπτωση) χιλιάδων θραυσμάτων Ελληνιστικών/πρώιμων Ρωμαϊκών κεραμίδων στέγης έχουν εντοπισθεί 14 δείγματα ενσφράγιστων κεραμίδων, με Ελληνικές και Λατινικές επιγραφές: μία φέρει σφράγισμα, με τμήμα επιγραφής και χωριστό το γράμμα Δ (δημοσία ;), άλλη είναι σφραγισμένη με το σύμπλεγμα γραμμάτων ΔΗ, προς τα αριστερά (κατοπτρικά) ως συντομογραφία της λέξης δημόσιος/δημοσία(;), ενώ 2 διατηρούν μέρος του ονόματος του Απόλλωνος Αγυιέως και υποδηλώνουν τοπική λατρεία.

Από την πρόσφατη επεξεργασία του υλικού προέκυψε δείγμα πού σώζει σφράγισμα μείζονος σημασίας, με το όνομα [ΟΔ]ΥCCEOC (στην γενική) προς τα αριστερά. Σε άλλο θραύσμα διακρίνεται εγχάρακτη αφιερωματική επιγραφή, με το όνομά του πιθανότατα στην δοτική, ίσως από προσκυνητή: ΟΔΥC[CEI

Στο πλαίσιο της ερμηνείας του συγκροτήματος συνεκτιμήθηκαν τα ευρήματα της ανασκαφής του W. Vollgraff (του 1904) στο Άνω Άνδηρο. Από αυτά, κάποια είναι των όψιμων Ρωμαϊκών χρόνων, ανάμεσά τους μία μικρογραφική χάλκινη προτομή με τα χαρακτηριστικά του Οδυσσέως, σύμφωνα με την απόδοση της μορφής του στην Ελληνορωμαϊκή τέχνη, αλλά και στα χάλκινα νομίσματα της Ιθάκης του 4ου-3ου αι. π.Χ.

Η ακμαία λειτουργία του κτηριακού συμπλέγματος τοποθετείται στους Ελληνιστικούς έως και τους πρώιμους/μέσους Ρωμαϊκούς χρόνους (έως και τον 1ο/2ο αι. μ.Χ.). Το σύνολο χαρακτηρίζεται από στιβαρές δομές σε άνδηρα, ενσωματώνει εντυπωσιακά στοιχεία λαξευτής αρχιτεκτονικής, καθώς και κόγχες για αναθήματα ή επιγραφές, που μαρτυρούν την εντατική λατρευτική χρήση του Κάτω Ανδέρου.

Το Ελληνιστικό μνημειακό σύμπλεγμα μπορεί με βεβαιότητα, τώρα, να ταυτισθεί με το Οδύσσειον της Ιθάκης (με ύπαρξη ιερού/ηρώου του Οδυσσέως), το οποίο αναφέρεται, μαζί με σχετιζόμενους αγώνες (τα Οδύσσεια), σε ψήφισμα του δήμου των Ιθάκων του 207 π.Χ. περίπου από την Μαγνησία της Μ. Ασίας [IG IX 12 4, 1729]. Ο χαρακτήρας του Οδυσσείου και η ακριβής θέση του, σε σχέση με τους αγώνες, έχουν υπάρξει αντικείμενα γόνιμης επιστημονικής συζήτησης, ήδη από την δεκαετία του 1930.

Σήμερα, ένα αιώνα περίπου μετά τον εντοπισμό της εγχάρακτης αφιερωματικής επιγραφής ΕΥΧΗΝ ΟΔΥCCEΙ σε θραύσμα πήλινου προσωπίου της Υστεροελληνιστικής εποχής από το Σπήλαιο του Όρμου της Πόλης, οι δύο νέες επιγραφικές μαρτυρίες της ίδιας εποχής (ΟΔΥCCEOC και ΟΔΥCCEΙ) για την μεταγενέστερη λατρεία του ήρωα στην Β.Δ. Ιθάκη, έρχονται πλέον, σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα διαθέσιμα δεδομένα, να τεκμηριώσουν την ανάπτυξη ενός περίοπτου συγκροτήματος δημόσιου χαρακτήρα στην θέση, με μείζονα ρόλο στον θρησκευτικό, κοινωνικό και ενδεχομένως πολιτικό βίο των Ιθακησίων των Ελληνιστικών-πρώιμων Ρωμαϊκών χρόνων, αλλά και με ευρύτερο προσκυνηματικό χαρακτήρα.

Το Πανεπιστημιακό Ερευνητικό Πρόγραμμα Β. Ιθάκης εξελίχθηκε αρχικά κατά τα έτη 2018-2022, μέσω Προγραμματικής Σύμβασης Πολιτιστικής Ανάπτυξης [Δήμου Ιθάκης, Εφορείας Αρχαιοτήτων Κεφαλληνίας και Ιθάκης (με Προϊστάμενο τον Δρα Γρ. Γρηγορακάκη), Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και Περιφέρειας Ιονίων Νήσων], χάρις στο έμπρακτο ενδιαφέρον του Δημάρχου Ιθάκης κ. Δ. Στανίτσα. Συνεχίζεται εντατικά μέσω της Επιτροπής Ερευνών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, χάρις σε ευγενή χρηματική δωρεά του ζεύγους Δρος Δ. Γ. Αποστολοπούλου και Δρος Α. Παΐζη-Αποστολοπούλου, Ομότ. Διευθυντών Ερευνών του Ε.Ι.Ε. Στο Πρόγραμμα έχουν συμμετάσχει μέχρι τώρα οι αρχαιολόγοι: Γ. Γ. Λώλος (Ομότ. Καθηγητής, Επιστημονικός Υπεύθυνος), Δρ. Χρ. Μαραμπέα, Δρ. Στ. Οικονομίδης, Δρ. Κ.-Α. Τσώνος και Δ. Συρμαλής (Μ.Δ.Ε.). Επίσης, οι: Δρ. Ευ. Καρδαρά (Συντηρήτρια), Χρ. Βαποράκης (ως σύμβουλος Συντήρησης), Θ. Δεληγιάννη (χημικός), Δ. Σκυργιάννης (αρχιτέκτων), Κ. Γκανάς (πολ. μηχανικός) και Ά. Νοτιά (φιλόλογος). Για ειδικότερες μελέτες συνεργάζονται η Κ. Λιάμπη, Ομότ. Καθηγήτρια Αρχαίας Ιστορίας και η Α. Βλαχοπούλου, τ. Αναπλ. Καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας, ενώ συνδράμει σημαντικά, ως σύμβουλος, ο Χ. Κριτζάς, Επίτ. Διευθυντής του Επιγραφικού Μουσείου.

Άποψη της κτιστής υπόγειας κρήνης, από τα βορειοανατολικά

Άποψη της ανώτερης πτέρυγας του νοτίου λαξευτού κλιμακοστασίου, από τα νότια

Δείγματα κεραμεικής των ύστερων Μυκηναϊκών χρόνων

Δείγματα χαρακτηριστικής ανάγλυφης Ελληνιστικής κεραμικής

Επιλογή οστράκων αγγείων διαφόρων κατηγοριών της Τελικής Νεολιθικής περιόδου

Θραύσμα ενσφράγιστης κεραμίδος, με τμήμα του ονόματος του Απόλλωνος (Αγυιέως),
Ελληνιστικών χρόνων

Θραύσμα ενσφράγιστης κεραμίδος, με τμήμα του ονόματος του Οδυσσέως, Ελληνιστικών χρόνων

Θραύσμα κεραμίδος, με εγχάρακτη αναθηματική επιγραφή στον Οδυσσέα, Ελληνιστικών χρόνων

*Χάλκινη μικρογραφική προτομή, με τα χαρακτηριστικά του
Οδυσσέως, Ρωμαϊκών χρόνων*